

En...toen het vrede was

Een ooggetuigenverslag uit deze woelige dagen.

In het najaar van 1945 verscheen een bescheiden boekje met een verslag van de laatste oorlogsdagen en de bevrijding van Lochem, Laren en Barchem. Het werd samengesteld door W. Olijslag, destijds correspondent bij de Lochemsche Courant. De angstige en enerverende gebeurtenissen zullen bij degenen die deze periode hebben meegemaakt vele herinneringen oproepen. Speciaal voor het Land van Lochem wordt het bijzondere verhaal opnieuw verteld. De oorspronkelijke, in de oude spelling gestelde tekst is voor deze herpublicatie aan de huidige aangepast.

Na maanden van ongeduldig wachten, de zwaarste maanden, die we gekend hebben, kwamen dan tenslotte berichten over een Geallieerde opmars, mogelijk ook naar Noord-Nederland.

De bewonderingswaardige Engelse overtocht over de Rijn bij Wezel vormde het begin van de veldtocht, die ook de Achterhoek en onze stad bevrijdde.

In angstige spanning hebben we op dat ogenblik gewacht. In angstige spanning, maar toch was een spoedige bevrijding onze enige hoop. Deze moest uitkomst brengen. De toestanden werden ondragelijk, Naziterreur, voedselnoed, oorlogsgeweld. Ook oorlogsgeweld, want immers dag en nacht vonden er beschietingen plaats en bombardementen, elk uur van de dag, thuis of op de weg, was men in gevaar. Als angstwekkende waarschuwing lagen de wrakken van stukgeschoten auto's langs de wegen, staken de rompen van tot zinken gebrachte schepen nauw boven de waterspiegel van het Twentekanaal uit, stonden de uitgebrande treinen in het groenende landschap. Maar laten we bij het noemen van deze beproevingen niet vergeten de talloze V-1's, die in de omgeving van Laren werden afgeschoten en die de gehele streek onveilig maakten, getuige de vele overblijfselen van neergeploffte projectielen - meer dan de helft haalde de overtocht niet- getuige helaas de vele verbrande boerderijen, waar nogal eens slachtoffers vielen te betreuren.

Met de bevrijding zou een einde komen aan de Duitse dwingelandij. De Todt (O.T.) zou verdwijnen, deze hatelijke instelling, die ieder opeiste voor het bouwen van vestingwerken. De Todt, de schrik van alle mannen, het betekende voor vele onderduikers arrestaties, deportaties naar andere gebieden met alle ontberingen daaraan verbonden, slecht en weinig voedsel, koude, slapen op stro onder onvoldoende dek, ziekte.

Maar niet alleen deze ontberingen deden de meesten schuwen. Als Nederlander walgden zij van het werk voor de Duitse oorlogsvoering, en ook hier werd de strijd tegen de indringer voortgezet met veler weigering om ook maar een hand uit te steken voor dit werk.

Zo was de bevrijding voor ons een werkelijke bevrijding, een weer-vrij-wording. Tevens betekende zij het einde van de gevechten rondom ons tussen Geallieerden en Duitsers.

In het volgende wordt getracht U een beeld te geven van

de loop der gebeurtenissen. Voor hen, die het niet meemaakten, zal het voorgevallene wellicht belangwekkend zijn; voor hen, die in deze bange dagen in onze streek waren, in kelders of op de meest veilige plaatsen, zal dit geschriftje mogelijk een blijvende herinnering worden aan deze dagen.

Het boekje wil niet zijn een degelijke, alle feiten vermeldende geschiedenis, het beoogt slechts te geven een beeld van deze laatste oorlogsdagen, een beeld echter, objectief en weergevend wat leefde in onze harten. Moge het zo zijn weg vinden in alle huizen van deze streek.

LOCHEM, April 1945. W. OLIJSLAG.

Vrijdagmiddag 29 Maart 1945

Er zit spanning in de lucht. De mensen zijn erg opgewonden. Men zegt, dat de Tommies gauw komen. Ook de Duitsers, welke hier aanwezig zijn, worden nerveus. Ze pakken en rennen heen en weer, en maken zich voor vertrek gereed. De bevrijding is op komst. De oorlog komt naderbij en zal over ons komen. Hoe zal het ons hierbij vergaan ?

Zaterdagmorgen 30 Maart 1945

Het is rumoerig op straat. Troepen Duitsers met „gevorderde“ paarden en wagens, zelfs handwagens, fietsen en melkwagentjes trekken weg, zwiingend. Een verslagen leger. Dit is een ander beeld dan de glorieuze intocht met pantsers en vrachtauto's in 1940, met zingende overmoedige soldaten.

Bij bekkenslag wordt bekendgemaakt, dat vanaf half twee des middags niemand meer op straat mag komen. Er komt iets drukkends over de mensen als bij een naderend zwaar onweer . . . Ver weg hoort men reeds af en toe kanongebulder. Daarna is het weer stil, angstig stil . . .

De „gravers“ zijn ook hedenmorgen onder leiding van de beruchte „kanariepietjes“ naar hun werk vertrokken. Het werk is echter stopgezet en verscheidene Lochemse gravers zijn door hen, op hun vlucht voor de Tommies, meegevoerd naar Laren (G.). Geallieerde vliegtuigen cirkelen geregeld boven hen. Wat zal hun lot zijn ?

Circa acht uur 's avonds komt een Duitse auto langs, waarop een dode soldaat ligt. Vrijwel iedereen besluit niet te gaan slapen. Niemand weet wat de nacht nog brengen zal. Af en toe hoort men explosies van bruggen en andere objecten, welke de Duitsers in de lucht laten vliegen. De waterleiding geeft geen water meer en licht is er ook niet. Lochem brengt de nacht zittend wakend in diepe duisternis door.

Zondag 1 April 1945 (1e Paasdag)

Alles is nog rustig, doch niemand waagt zich buiten. Om tien uur wordt weer bij bekkenslag bekend gemaakt, dat men misschien 's middags een paar uur buiten mag om boodschappen te doen. Dit zal nader bekend gemaakt worden.

Deze bekendmaking volgt echter niet, en zo zitten we de gehele zondag weer binnen. Af en toe staan we aan de straat om iets naders te horen. Er wordt gezegd, dat de Tommies Ruurlo en Barchem gepasseerd zijn en dat ze zich in de omgeving van de Cloese bevinden.

Na de middag nemen de explosies nog toe, alles schudt en trilt. Het wordt werkelijk beangstigend. Tegen de avond als het donker wordt, horen we plotseling van zeer dichtbij kanonnen bulderen; spookachtige lichtflitsen schieten door de lucht en verlichten de huizen en straten.

De huizen schudden op hun grondvesten. Er moeten vier Duitse pantsers op de Paasberg staan bij het kerkhof. Deze schieten op de naderende Tommies, die na korte tijd terug gaan schieten; weldra is de lucht rood van de branden, die woeden in de omgeving van de Barchemseweg, Zwiapseweg en Berkeloord. We brengen de nacht door in angstig afwachten. Het schieten gaat onafgebroken door. Tegen de morgen wordt het wat minder.

Maandag 2 April 1945 (2e Paasdag)

's Morgens omstreeks zes uur wordt het rumoerig op straat. Men zegt, dat de Tommies op de Nieuwstad zijn. Honderden lopen erheen. Ik ga ook een kijkje nemen. Het electriciteitsgebouwtje is in de lucht gevlogen. Op het Nieuwstadsplein staat een kanon met enige Tommies. Het is er zwart van de toeschouwers. Het blijken echter geen Tommies te zijn doch Canadezen. Steeds komen er auto's van de Barchemseweg vol met Canadezen, welke met een donderend hoera door de mensen begroet worden. Men gooit hen bloemen toe en als er even een opstopping is, dat de wagens stilstaan, worden ze door velen uit het publiek omhelst.

Alles tooit zich met oranje. Ook van de toren waait het rood, wit en blauw en oranje. Bijna van alle huizen waait de Hollandse driekleur.

We zien vele personen achtergelaten Duitse laarzen, kledingstukken en andere dingen naar huis brengen, welke uit de school gehaald worden. Zelfs N.S.B.-ers gappen mee.

De straten liggen vol met puin, pannen en stukken glas. Er is veel stukgeschoten of door de luchtdruk der explosies vernield. Om negen uur gaan we nogmaals kijken en sluiten de deur. Lange rijen auto's, tanks,

V-1

V-2

Een neergestorte V-1 in Groot Dochteren.

Lanceerplaatsen V-1's in Laren

Centrum Laren in Gelderland, 4 banen, 2 reserve banen. (Commandopost in de Ned. Herv. Pastorie van Laren).

4 Lanceerbanen en 2 uitwijkplaatsen. Oolde, gem. Laren, nabij het Koetshuis van huize Oolde aan de weg Laren-Bathmen, gebruikt van 16 dec. 44 tot 3 jan. 45.

Harfsen, gem. Gorssel, aan de weg van Harfsen naar Almen, nu Braakhekkeweg genoemd, bij de woning van Enderink tussen Braakhekkeweg en Scheperweg.

De V-1's hiervandaan vlogen recht over Zutphen. Gebruikt van 16 dec.44 tot 16 febr.45.

Joppe, gem. Gorssel, in gemengd dennen- en beukenbos nabij de Dortherdijk, (weg van Eefde naar Bathmen) op korte afstand van kasteel Joppe en de RK kerk te Joppe. Een gedeelte van de lanceerbaan lag midden op de weg. In gebruik van 16 dec. 44 tot 16 febr. 45.

Zessprong, gem. Gorssel, in dennenbos ten N. West. van Dortherdijk, (weg van Eefde naar Bathmen) ca. 600 mtr. Z.W. van de Zessprong. In gebruik van dec. 44 tot 16 febr. 45, met korte onderbreking i.v.m. ontplofte V-1 op de baan.

Uitwijkplaats Ampsen, gem. Laren, in bos van landgoed Ampsen aan de weg van Exel naar Lochem. Uitwijkplaats Harfsen, gem. Gorssel, op de hoek van de Reeveerweg-Braakbekkeweg, nabij voetbalveld. Deze baan is niet afgebouwd, althans niet in gebruik geweest.

Bron: <http://www.hbpbunkerforum.nl/>

De door de Duitsers gevorderde paarden in de Blauwe Torenstraat.

kanonnen en ander materieel komen nog steeds uit de richting Barchem.

De mensen zijn door het wilde been. De reactie op de laatste dagen van spanning is opmerkelijk. Men drukt de Canadezen de hand en velen huilen als kinderen.

Een dertigtal Duitsers, gevangen genomen in het Openluchttheater, staan op het Nieuwstadsplein. Er zijn jongens van 16 á 17 jaar bij. Zij moeten al hun bezittingen als polshorloges, papieren enz. afgeven.

De wapens zijn hun al eerder afgenomen. Daarna marcheren ze de Barchemseweg op.

Na een uur komen we weer thuis en vinden het achterhuis stukgeschoten. De Canadezen vonden ons huis gesloten en dachten dientengevolge, dat er zich misschien nog Duitsers in ophielden. Ze hadden eerst geprobeerd het slot er uit te schieten, en toen dit niet lukte, de gehele achterdeur eruit geslagen.

Stukken puin liggen er op de vloer, mijn fiets is doorzeefd van kogels.

Ook door het konijnenhok is een kogel gegaan zonder wat te treffen. Veertien kogels vind ik tussen het puin en de glasscherven.

Een Lochemer gaat kijken bij de kanaalbrug en wordt dodelijk getroffen door een granaatscherf. Bij het Twentekanaal woedt de strijd nog voort.

Omstreeks tien uur worden er een achttal zware „Sherman“- tanks voor mijn huis op de Albert Hahnweg geplaatst. De hekken en trottoirs worden grotendeels vernield door deze monsterachtige wagens.

Enige ervan rijden in het plantsoentje, waarbij hek en boompjes het moeten ontgelden. Weer anderen komen op het land en tussen de huizen te staan. Al spoedig is de bemanning van zo'n tank (12 man) bij mij in huis. Het zijn Canadezen, lange rijzige mensen. Ze eten in de kamer en in de keuken bakken ze eieren enz. Ze hebben van alles bij zich, thee, biscuits, corned beef, vis, alles in blik, en prachtig wit brood. En niet te vergeten sigaretten in overvloed. Alles heerlijkheden, welke wij jarenlang ontbeerden.

Zij zijn gul en delen allen mee. Na het eten gaan ze zich wassen en scheren. Het geeft een hele drukte, maar het is wel prettig.

Voor eieren krijgen we enige stukken zeep en chocolade. Mijn dochtertje kijkt er eerst wantrouwend naar. Ze is vier jaar en heeft in haar leven nog geen chocolade geproefd. Ik krijg ook Canadese sigaretten, betere waar dan „eigenbouw“. Tegen de avond vertrekken onze Canadezen.

Tegen donker brengen munitiewagens granaten aan voor de tanks. Vijftig, zestig worden er in elke tank geladen.

De Duitsers bevinden zich achter het Twentekanaal in Ampsen. Men hoort de machinegeweren rikketikken. De Canadezen verwachten, dat de Duitsers 's nachts Lochem zullen gaan beschieten. We besluiten maar weer naar de kelder te gaan. Het is er ongeriefelijk maar veilig.

Het schieten begint weer. Het bliksemt en dondert van alle kanten. De lucht is weer rood van de branden. De tanks voor mijn huis houden zich gelukkig stil. Het is een angstige nacht. We zijn koud in merg en been als we uit de kelder komen. Wat zal de nieuwe dag weer brengen . . . ?

Dinsdag 3 April 1945

De tanks staan nog altijd bij mijn huis. Ze kunnen nog niet verder oprukken, want de brug over het Twentekanaal aan de Larenseweg is opgeblazen en ligt onder het spervuur van de Duitsers. Steeds meer troepen worden door de Geallieerden aangevoerd. Tank aan tank, auto aan auto komt Lochem binnen uit alle richtingen; een enorme hoeveelheid materiaal. Van de andere kant komen twintig, dertig en nog meer vrachtauto's vol Duitse krijgsgevangenen. Soldaten, spoorwegbeambten, S.S. en Grüne Polizei, alles door elkaar. Ze zien er afgemat en moe uit. Het publiek langs de straat schreeuwt hun verwensingen toe. Ze worden naar Antwerpen vervoerd, vertelt me een Tommy en daarna verscheept naar Engeland of Canada om er te werken.

Omstreeks half elf begint de Duitse artillerie onze toren te beschieten vanuit Ampsen. De ene treffer na den anderen spat op de dikke muren uiteen, wolken van stof en puin komen naar beneden. De spits is aan de ene zijde al weg geschoten en de vlaggen hangen aan flarden. Ook de fabrieksschoorsteen van Naeff krijgt een schampschot mee. Na een kwartier houdt de beschieting weer op, even plotseling als ze begonnen is. In de richting Ampsen schiet het nog altijd hevig. Men hoort de granaten door de lucht gieren. Om drie uur 's middags staan we even in de open deur te kijken naar de tanks. De bemanningen staan er rustig bij te roken of te praten. Plotseling komen er vanuit Ampsen weer granaten aansuizen. Klaarblijkelijk is het ditmaal op de tanks gemunt, want de projectielen slaan dichtbij in. We vliegen naar de kelder. We zien nog dat de bemanningen ijlings dekking zoeken in de tanks. In de kelder horen we rondom ons de granaten exploderen. Het huis schudt. Enige granaatsplinters vallen in het keldergat. Na een kwartier is alles weer voorbij. We komen voorzichtig naar buiten. In de achtermuur zijn een paar splinters terechtgekomen en in de buitendeur van de slaapkamer zit een scherf. Ook wat pannen zijn stuk en vele liggen los door de luchtdruk. Als we op straat komen, worden twee gewonde Canadezen weggebracht. Naast ons ligt een schuurtje in puin door een voltreffer. Iets verder is een granaat in een woonkamer terechtgekomen.

Achter ons huis ook twee voltreffers in woningen. Gelukkig zijn er geen slachtoffers. Vrijwel alle ruiten zijn gesneuveld. In de Kindersteeg is een hoek van een huis radicaal afgeschoten. De bemanningen van de tanks komen ook weer te voorschijn. Met donkerworden beginnen de kanonnen der Canadezen, die in Klein-Dochteren staan weer te schieten. Het is blijkbaar de bedoeling de Duitse weerstand in Ampsen te breken. Het dreunt en flikkert weer van je welste en even later donderen de explosies vanuit Ampsen de lucht in. Overall branden daar weer boerderijen. Vele mensen bij ons in de straat vluchten in de richting Wildenborch en Barchem. Uit de bovenverdieping van ons huis zien we de Canadezen aan de overzijde van het Twentekanaal oprukken met vlammenwerpers. Ze zijn dus over het kanaal. Een gordijn van vuur wordt over landerijen, weiden en helaas ook woningen gelegd. Alles wordt door de vlammen

Een Shermantank op de Albert Hahnweg.

Toen de bevrijders reeds in Lochem waren, werd de toren van de Gudulakerk nog door de Duitsers vanaf de andere kant van het kanaal beschoten.

verteerd . . . Ook de nu komende nacht blijven we op; van slapen komt trouwens toch niets. Omstreeks drie uur 's nachts wordt het rustiger.

Woensdag 4 April 1945

Ik ga 's morgens om half acht melk halen aan de Klein-Dochterenseweg. Bij de gemeentelijke stortplaats hoor ik plotseling over mijn hoofd „pfiew“. Even verder weer dat geluid. „Pets.“ Er slaat plotseling een kogel tegen de muur van een kippenhok in de weide. Komen de kogels van de overzijde van het kanaal? Het is wel mogelijk, want het is niet ver af. Op het Molengrond en in de velden jonge haver liggen nog veel Duitse landmijnen. Een pennetje van circa 10 cm. lengte steekt boven de grond uit met een stukje

draad eraan. De wegen zijn totaal stuk gereden door de tanks, vrachtauto's en kanonnen. Enige bommen zijn door granaten getroffen. Aan het hek van de stortplaats hangt een schilderij van Hitler met afgescheurd hoofd. Het Nazi-regiem wordt opgeruimd. In Lochem zelf is het ook niet pluis. Op verschillende plaatsen wordt nog uit N.S.B.-huizen geschoten op de burgerbevolking, evenals uit de toren, waarin zich nog Duitsers heten op te houden. Het is dus nog erg onveilig op straat. In een kelder op de Oosterwal hebben de Canadezen nog een handgranaat gegooid, waarna twee Duitsers te voorschijn kwamen. Op de Markt stellen de Canadezen omstreeks tien uur een paar pantsers en enige machinegeweren op; nu wordt de toren beschoten, om de daarin vermoede Duitsers tot overgave te dwingen.

In Ampsen langs het Twentekanaal wordt nog steeds hard gevochten. Tegen 4 uur 's middags komt de boer, waar ik 's morgens melk haalde, bij ons. Hij ziet er erg opgewonden uit en is zeer bleek. Hij wil naar de „ondergrondse” om op te geven, dat er op de gemeentelijke stortplaats nog een Duitser zit. Een half uur, nadat ik 's morgens bij hem was, is zijn knecht, die het paard uit de weide haalde, door het been geschoten. Verder zijn er in de loop van de dag nog vijf anderen gewond. Nu weet ik plotseling ook waar de kogels, welke ik 's morgens hoorde fluiten vandaan zijn gekomen. Om vijf uur is de Duitser gelukkig reeds gevangen genomen.

In Lochem gaat het schieten vanuit huizen nog verder. De „ondergrondse”, met een band „Oranje” om de arm, gaat tot arrestatie van meisjes en vrouwen over, die „connecties” met de Duitsers hadden. Het zijn hele optochten. Ook N.S.B.-ers en hun vrouwen worden in verzekerde bewaring genomen in de Schouwburg. Hierbij hebben de Canadezen een bord geplaatst met de woorden „Out of Bounds” („Mag niet gevorderd worden”). De mensen vertalen het met „Weg met de bende”. De arrestanten krijgen droog brood en water. Ze worden aan het werk gezet: puinruimen enz. Om en bij Lochem zijn overal in weiden en bossen reusachtige Canadese tentenkampen opgeslagen. Vannacht hopen we rustiger te slapen, want het schieten wordt minder.

Donderdag 5 April 1945

Ieder wil weer aan het werk gaan, maar daar er omstreeks negen uur vanuit Ampsen weer geschoten wordt, zodat de kogels bij Naeff op het dak terechtkomen en even later, naar men meent, ook vanuit de toren, komt er niets van. De arbeiders gaan weer naar huis.

De arrestaties van N.S.B.-ers enz. gaan verder. Enkelen van de ergsten moeten met het portret van Hitler op de borst door Lochem marcheren. Het publiek verdringt zich op straat om deze optochten te zien. De oud-burgemeester wordt weer in zijn ambt hersteld; de N.S.B.-burgemeester is voortvluchtig. De meisjes en vrouwen, die „connecties” met de Duitsers hadden, moeten met een hakenkruis op de borst lopen, en de huizen, waarin Duitsers gehuisvest geweest zijn, schoonmaken.

Tussenbeide hoort men nog kanongebulder uit de

N.S.B.-burgemeester van Elten.

richting Zutphen en Deventer. In Ampsen wordt nog steeds gevochten, hoewel niet zo hevig meer. 's Avonds wordt op de Stationsweg een Rotterdammer, die daar fietste, door het been geschoten, door een nog achtergebleven Duitser. Enkele bewoners zagen hem in de dakgoot van een huis aan de Oosterbleek zitten. De ondergrondse heeft hem direct onschadelijk gemaakt.

Men kan nu weer langzamerhand zonder gevaar op straat komen. De oorlog is voor Lochem afgelopen.

Vrijdag 6 April 1945

De geallieerde troepen staan nu voor Zutphen en Deventer. In de verte hoort men de kanonnen; er worden nog steeds troepen en grote hoeveelheden materiaal aangevoerd, o.a. de zeer grote amfibietanks. Deze kunnen zowel op het land als te water opereren. Zij moeten dienst doen in Zutphen en Deventer bij de overtocht over de IJssel.

We nemen eens een kijkje om en bij Lochem. Op de Barchemseweg zijn enige villa's afgebrand, evenals in Berkeloord, terwijl vele woningen zonder pannen en vol kogelgaten zijn. In de Langense Enk staan een Engelse tank en enige Duitse auto's, welke verbrand zijn. Overal liggen nog ongebruikte granaten en munitie. Bij de Cloese aan de Zwiepseweg zijn verscheidene boerderijen afgebrand. Al het vee is omgekomen. Hier hadden de Duitsers zich verschanst. De Tommies moesten hen met de tanks verdrijven. Zes Duitsers en vijf Canadezen zijn hier gesneuveld. Paaszondag is hier de gehele dag gevochten.

Midden in een korenveld staat een primitief kruis met een Duitse helm er op, en even verder, onder de bommen nog vijf. Dat is de oogst van de oorlog. De brug over de trambaan aan de Barchemseweg is opgeblazen, doch er ligt reeds een Canadese noodbrug. In de bossen rondom is alles een ravage. Bij de „Dollehoed” is een stuk land in gebruik als kamp voor Duitse krijgsgevangenen. Honderden zijn hier bijeengebracht. Diep weggedoken in hun jassen, staan ze hier dicht opeen. Velen hebben een deken omgesla-

gen. Sic transit Gloria . . . Reeds vele dagen staan of liggen ze in de open lucht. Vijf grafkruizen staan er bij een bosje aan de weg.

In Barchem is het bekende Hotel „Bosch” afgebrand, dat door de Duitsers is aangestoken. Hier waren de Tommies reeds op zaterdag 31 Maart 1945. 's Morgens om half negen werd het vuur geopend en omstreeks tien uur was Barchem bevrijd. Gelukkig zijn er geen slachtoffers te betreuren.

Aan de weg van Barchem naar Ruurlo ook vele afgebrande boerderijen en woningen. Fietsen is hier haast onmogelijk, zo is de weg stuk gereden.

Steeds komen er nog colonnes van honderden auto's langs. Overall liggen verbrande Duitse auto's langs de berm en enige Amerikaanse tanks. Bij een uitgebrande Duitse munitie-auto staan drie kruizen met helmen erop. Even voor Ruurlo nog zes kruizen in de berm van de weg.

Terug van dit „uitstapje”, staat er in Lochem een groep mensen op de straat. Enige gravers, met baarden van respectabele lengte, zijn weer teruggekeerd vanuit Laren.

Na aankomst in Laren zijn ze door de „kanariepietjes” aan hun lot overgelaten, waarna ze zelf een goed heenkomen zochten. Na onderdak bij verschillende boeren gevonden te hebben, kwamen ze verscheidene dagen in de vuurlinie te zitten. Druppelsgewijze keren ze nu weer naar huis terug.

Vele Lochemers transporteren hun „ondergedoken” radio's, fietsen en dergelijke van elders weer naar huis.

Zaterdag 7 April 1945

We beginnen weer een beetje op ons verhaal te komen. Men is door en door moe van alle doorgestane emoties en de vele slapeloze nachten. Tegen de middag komen er mensen uit Warnsveld hierheen gevlucht. Het is daar niet meer uit te houden vanwege het artillerievuur. Er wordt hevig gevochten voor Zutphen. Hun huis is stukgeschoten. Er zijn reeds elf burgers gesneuveld.

In Zutphen zijn tien politieke gevangenen op de IJsselkade door de Duitsers gefusilleerd. En hun lijken zijn in de IJssel gegooid.

In het westen van het land heerst hongersnood. Men krijgt daar nog 400 gram brood en een pond aardappels per persoon en per week.

Zondag 8 April 1945

Vandaag nemen we eens een kijkje op de Armhoede. Over een noodbrug komen we bij het vernielde station. In de Kanaaldijk hadden de Duitsers zich overal ingegraven. In een gat staat ironisch nog een clubfauteuil. Hopen haver en rogge liggen hier overal verspreid. De Duitsers gebruikten dit om op te slapen. Overall hetzelfde beeld van verbrande boerderijen. Donderdagnacht zijn hier de Duitsers pas vertrokken. Bij vele boerderijen hebben ze alle spek, worst en de gehele weck meegenomen.

Vrijdagavond 4 Mei 1945

Er gaan geruchten, dat het spoedig vrede wordt. Het is druk op straat. Alles verdringt zich om de laatste

Duits soldatengraf.

Het viaduct dat door de bezetters opgeblazen werd.

nieuwsbulletins te lezen. De spanning bereikt haar hoogtepunt als tegen half tien een bulletin verschijnt met de mededeling, dat de Duitse troepen in de vesting Holland, Denemarken, West-Duitsland, de Friese landen en Helgoland onvoorwaardelijk gecapituleerd hebben.

Holland is dus vrij. De dag, waarnaar we vijf jaar lang gesmacht hebben, is aangebroken. De vrede is er voor Holland. Geen angst meer voor vliegtuigen, bommen en V-1's. Men kan weer rustig slapen. Na vijf jaar Naziterreur weer vrij denken en doen. Duizenden gedachten komen in de mens op. Het is een te groot geluk om ineens te beseffen. Een warm en dankbaar gevoel stijgt in ons op . . . VREDE.

Zaterdagmorgen 8 uur, 5 Mei 1945

Honderden verdringen zich op de Markt om radio Oranje bij Langeler te horen. De straten zijn een zee van vlaggen. De radio bevestigt opnieuw het heugelijke nieuws. Het is doodstil onder de massa luisteraars. Dan wordt het Wilhelmus gespeeld en allen ontbloten het hoofd. Velen zijn hun ontroering niet meer meester en laten hun tranen de vrije loop. Het is een ontroerend en groots ogenblik.

Dan breekt de feestvreugde los. 's Avonds zijn er openluchtvals en gekostumeerde optochten in alle

buurten. Toch wordt de algemene vreugde nog getemperd, omdat van zovele mannen, vaders en zonen, die in Duitsland zijn, het lot nog onbekend is.

Inmiddels komen er arbeiders bij honderden uit het oosten terug; zij moeten in Lochem ondergebracht worden. Vele zieken zijn er bij. In versleten kleding en vaak met soldatenkleden aan lopen ze op straat. Zij zien er ellendig uit. Jongen en ouden, uit Holland, Friesland, Groningen, Limburg, enz. Zelfs spreken we drie Franse en een Belgische krijgsgevangene, die per voet naar moeder de vrouw terugkeren. Velen zullen helaas niet terugkomen. In de concentratiekampen zijn tienduizenden vermoord of van uitputting gestorven. Enkele ondergedoken Joden zijn in Lochem teruggekeerd. De meesten echter van hen zijn naar Duitsland en Polen gedeporteerd, waar ze bij tienduizenden in de kampen door middel van gaskamers ter dood gebracht zijn.

Nog steeds komen er wagens vol Duitse krijgsgevangenen door Lochem, op weg naar Engeland en Amerika. Duitsland staat voor de ineenstorting. Hitler is dood, evenals Göbbels en vele anderen. Göring is gevangen genomen. Elk uur kan de gehele capitulatie verwacht worden.

Maandag 7 Mei 1945

Dan komt het grote ogenblik. 's Nachts om 2.41 uur is te Reims de capitulatie in principe beslist. Nazi-Duitsland is overwonnen. De vrede in Europa is weer gekomen. Dinsdag 8 Mei 1945 is in de geschiedenis geboekstaafd als de V.E.-dag (Victory in Europa). Een vriendelijk zonlicht straalt op deze eerste vredesdag over het land. Miljoenen offers heeft hij gekost. Honderdduizenden zijn van alles beroofd. Tienduizenden aan de rand van de hongerdood.

Laten wij ook hen niet vergeten, die in de dagen van 10-14 Mei 1940 pal stonden voor onze vrijheid. Ge-

denk de vele illegale strijders, mannen en vrouwen in wier rijen zovelen gevallen zijn. Gedenkt ook de velen van Rotterdam 14 Mei 1940.

Vergeef, zo mogelijk, maar vergeet dit alles niet!

Nu is het vrede en naar we hopen een blijvende vrede. Laat ons onze stemmen verheffen tot een machtig geheel, dat krachtig en niet te weerhouden over de gehele wereld dondert: „NOOIT WEER !“

Dit zijn we verschuldigd aan hen, die onder de groene graszoden rusten en het hoogste gegeven hebben, wat een mens kan geven. NOOIT WEER!!!

Radio Oranje beluisteren bij Langeler in de Bierstraat.

De capitulatie in hotel 'De Wereld' te Wageningen. Links generaal Blaskowitz, bevelhebber van de Duitse troepen in de 'Vesting Holland', tegenover hem de Canadese generaal Foulkes. Geheel rechts, schuin op de rug gezien, Prins Bernhard. (Foto R.v.O.)

Woensdag 16 Mei 1945

Reis naar Laren (G). We varen met het pontje, dat nu de kapotte brug vervangt, over het Twentekanaal bij de haven en komen in Ampsen. Vele verbrande boerderijen tonen, dat ook hier de strijd hevig was. Overal staan bordjes met het opschrift : „Voorzichtig landmijnen.“ Het is levensgevaarlijk zich buiten de weg te begeven, We naderen de Exelse Tol. Plotseling horen we een hevige knal. Als we naderbij komen blijkt, door een onvoorzichtigheid van iemand uit het repatriëringskamp in Ampsen, munitie te zijn ontploft. De man is letterlijk uit elkaar gereten. 's Morgens zijn er twee Lochemse N.B.S.-ers door landmijnen verongelukt.

Alle telefoon- en lichtleidingen langs de weg zijn stukgeschoten. Halfweg Laren zien we drie graven met helmen en even verder nog twee. Dan zien we Laren voor ons. Het dorp is één ruïne.

Bijna om het andere huis is totaal afgebrand en wat er nog staat is vaak ernstig beschadigd. De kerk is van haar toren en dak beroofd; de pastorie is in de lucht gevlogen. Drie tramwagens staan er totaal aan splinters. De Duitsers hebben zich hier van huis tot huis verdedigd. Tientallen boerderijen zijn door hen in brand gestoken, waarvan de verbrokkelde witgekalkte muren hel oplichten in de voorjaarszon. Vier dagen lang is hier gevochten. Kisten vol munitie staan nog in de weiden, waar de kanonnen gestaan hebben.

Honderden zijn hier alles, maar dan ook letterlijk alles, wat zij bezaten, kwijt. 43 huisgezinnen hebben niets meer. Daarnaast hebben 32 gezinnen geen onderdak, 32 geen eetgerei, 44 geen meubilair, 32 geen beddegoed, 33 gezinnen geen kleren enz. enz. Laren (G) heeft wel erg geleden door het oorlogsgeweld.

We spraken een boerendochter, die bij een buurman in de kelder was geweest, tijdens de beschieting. Vier lange dagen en nachten had dit geduurd, totdat 's morgens tegen half vijf de Canadezen in de kelder waren gekomen. Men dacht toen dat alles veilig was, het meisje ging weer naar haar eigen huis. In de verte op de weg zag ze nog meer soldaten en dacht, dat dit ook Canadezen waren. Het bleken echter Duitsers te zijn. Ze hoort schieten en vlak voor haar valt een Canadees neer. Onder een regen van kogels komt ze bij haar huis aan. Op den hoek bij de schuur ligt een dode Duitse officier. Al ze in de keuken staat, ziet ze in haar boodschappentas, waarin ze mondvoorraad meegenomen had, een kogelgat . . .

De week van 31 Maart tot 6 April is voor Laren een week om nooit te vergeten

Op zondag 1 April (1e Paasdag) moeten alle delen en schuren bij de boeren ontruimd worden om onderdak en dekking te bieden aan de Duitsers en hun voertuigen. In de boerenkeukens worden de gestolen en geroofde worsten, spek en eieren gebakken.

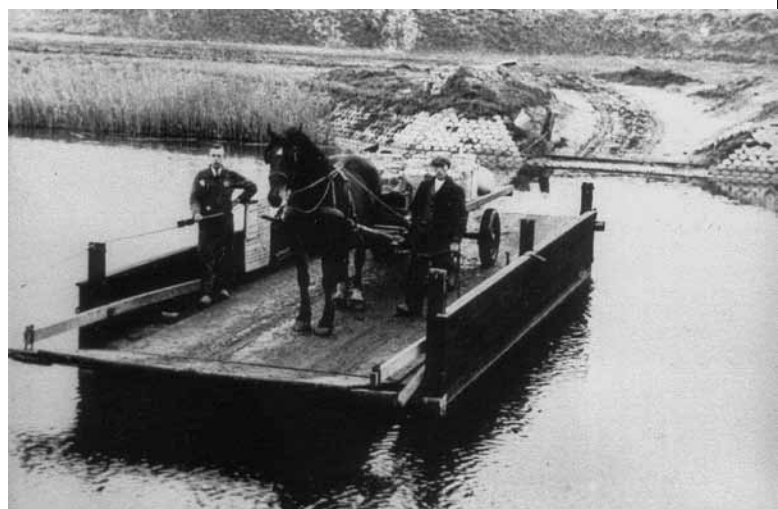
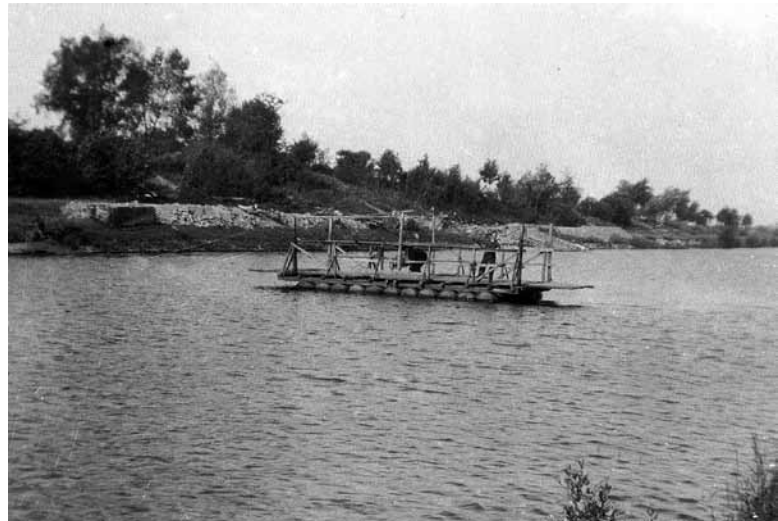
In de nacht van Maandag 1 op Dinsdag 2 April wordt de pastorie, waarin munitie is opgeslagen, door de Duitsers in brand gestoken.

Het is een vreselijk gedreun.

Dinsdag 3 April dringen de Canadezen uit de richting van het station Laren-Almen verder op naar het dorp. Omstreeks 4 uur komen de eerste tanks over de over-

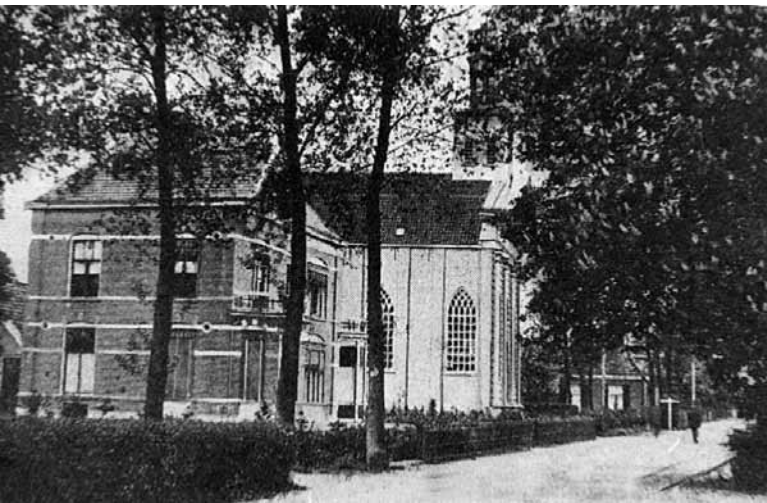

De door Duitsers opgeblazen kanaalbrug.

De pontjes over het kanaal.

De kerk en pastorie die volledig werden vernield na een bombardement in de laatste oorlogsdagen.

Kapotgeschoten boerderij Lensink.

weg, Café Veldmaat wordt een prooi der vlammen evenals enkele andere boerderijen in deze buurt. Hierbij valt een burgerslachtoffer. Dan moeten de Canadezen terugtrekken voor een tegenaanval van de Duitsers. Het wordt een complete tankslag. Het brandt aan alle kanten. Ook de dorpschool is een vuurzuil. Het is angstwekkend om dit alles te zien. In Laren zelf is men in huis niet meer veilig. Velen zoeken buiten dekking onder bomen of andere schuilplaatsen. Dit alles gebeurt onder een regen van

granaten en kogels. Het giert en knalt aan alle kanten. Huizen branden of vallen in puin. Rook en stof hangen als een dichte nevel over alles. Daartussen hoort men het angstige geloei van de opgesloten koeien in de brandende boerderijen....

Met deernis gedenken we de drie burgerslachtoffers, die in deze oorlogsdagen in Laren te betreuren waren. Ook gaan onze gevoelens van medeleven uit naar de huisgezinnen, waar in februari j.l. drie slachtoffers vielen door het neerkomen van een V-1 projectiel in het dorp.

Op 4 Maart 1945 viel ook een slachtoffer in Verwolde te betreuren, door dit zo gevreesde oorlogswapen.

Op de terugweg gaan we over het pontje bij de Exelse brug (Larenseweg). Het viaduct over de spoorlijn is opgeblazen, evenals de kanaalbrug. Langs een verbrande boerderij komen we aan het kanaal. De bomen op de kanaaldijk zijn erg stukgeschoten. Bij het kanaal staan borden met het opschrift „Levensgevaarlijk landmijnen“. Langs een geïmproviseerde weg, geplaveid met hout en gevlochten ijzerdraad komen we weer aan de Tolhuisbrug. De springladingen, welke ook deze brug moesten vernielen, liggen er nog. Ze hebben gelukkig geen dienst gedaan, de brug is nog intact. Na het bezoek aan Laren (G.) beseften we, dat wij het in Lochem er werkelijk nog goed hebben afgebracht.

N.B.

Het zal de lezer(es) misschien ook nog interesseren hoe het oorlogsgeweld in andere plaatsen in onze omgeving heeft gewoed. Hier volgt nog een verslag van een reis van Lochem naar Enschede per fiets, d.d. 9 Juni 1945.

„We fietsen langs de treinrails naar Goor. Op de Rijksweg kan een wielrijder niet voortkomen door de honderden Engelse en Amerikaanse vrachtauto's en tanks, welke er langs daveren, heen en terug naar Duitsland.

Overall langs de spoorbaan, waarlangs we nu gaan, zien we de vele grote gaten, die door de bombardementen geslagen zijn. Het zijn er tot het station Markelo zeker honderd. Overall zien we de sporen van de oorlog, afgebrande boerderijen, loopgraven, opgeblazen bruggen, enz.

We naderen het station Markelo of beter de ruïne ervan. Hier is hevig gevochten. Ook de goederenloods is geheel vernield. De verbrokkelde muren zijn doorzefd met kogelgaten. Een tentenkamp van de Canadezen staat er bij, onder het geboomte. Voor een der tenten hangt een bordje met het opschrift „Lebensgefährlich Minen“ (levensgevaarlijk mijnen). De humor leeft dus blijkbaar nog. Even achter het station staat een totaal versplinterde trein met tankwagens van de Duitsers. Op een der wagens is met witte verf geschilderd „Räder rollen für den Sieg“ (Raderen draaien voor de overwinning). Het heeft hen niet gebaat . . .

Een eind verder in de richting Goor moeten we het rijwielpad naast de rails verlaten, want weer wordt het versperd door een totaal vernielde trein. We fietsen langs het Twentekanaal verder. Een Canadees houdt ons aan, we mogen niet verder, want er zijn schietoe-

feningen, maar nadat order is gegeven het schieten te staken, mogen we toch verder. In Goor bezichtigen wij de verwoestingen, welke het laatste bombardement daar aangericht heeft. Vele woningen zijn één puinhoop. Het is een troosteloos gezicht.

We komen op den grote rijksweg naar Delden. De tegelfietspaden zijn over grote trajecten totaal verbrijzeld door de tanks en overal liggen de geraamten van uitgebrande auto's bij tientallen naast de weg. Stukgeschoten bomen verraden ook hier een felle strijd. Op een groot bord staat „THE LONDON ROUTE“, de grote transportweg naar Duitsland.

Dan eens rechts, dan weer links van de weg rijdend of lopend komen we in Hengelo (0.), steeds begeleid door honderden vrachtauto's. Voor hen, die de stad vroeger gekend hebben is het een jammerlijk beeld, zoals het er nu uitziet. Door de bombardementen is het een ruïnestad geworden. Het gehele centrum is totaal weg. De straten zijn er weliswaar nog, doch aan weerszijden enkel puinhopen. Alles is met de grond gelijk gemaakt. Complexen van straten en pleinen zijn nu een grote vlakte geworden van troosteloze muurbrokken en verbogen leidingen. Fabrieken, winkels en woonhuizen zijn weggevaagd. Honderden slachtoffers rusten reeds lang op het kerkhof. Het is iets ontzettends . . . Het leven herneemt echter zijn rechten, want even verder zien we een aankondiging bij een café: „Hedenavond dansen.“

We fietsen verder naar Enschede. Het davert en dondert nog steeds naast ons van de vrachtauto's. Thans zijn er ook vele van de R.A.F. (Royal Air Force) bij, welke naar het vliegveld „Twente“ gaan.

Ook Enschede is zwaar geteisterd door de bombardementen. Het schrilste wordt hier verzacht, doordat het puin reeds grotendeels is opgeruimd.

We spreken hier een Russische jongen van ongeveer 15 jaar. Hij spreekt goed Duits. Hij is met de Tommies uit Duitsland naar Holland gekomen, toen de Geallieerde legers oprukten. Hij vertelt, dat hij uit Minsk (Wit-Rusland) komt. Van zijn vader en moeder weet hij niets. Die zijn verdwenen. Toen de Duitsers in 1941 bij hen kwamen, werden de zuigelingen en kleine kinderen van de moeders afgenomen en niemand heeft ze ooit weergezien. Zijn zusje van twee jaar heeft hetzelfde lot ondergaan . . .

Elf jaar oud is hij naar Duitsland getransporteerd om er te werken in de oorlogs-industrie.

Haat straalt uit zijn ogen, haat tegen alles wat Duitser is. Direct na Pasen zijn treinen vol Russen, mannen, vrouwen en kinderen uit Duitsland in Enschede aangekomen. Deze mensen waren in Duitsland tewerkgesteld. Velen konden niet meer lopen en allen waren totaal uitgeteerd. Moeders met dode kinderen nog op de arm kwamen uit de coupés, schreiend over zoveel ellende en leed.

Het Nazi-Duitsland heeft met dergelijke daden zijn geschiedenis geschreven, een geschiedenis van bloed en tranen, die leed, ellende en dood over miljoenen heeft gebracht.

Epiloog

Maanden zijn nu reeds weer verstreken. Maanden van

opbouw, moeizaam, omdat het allernodigste ontbreekt. Een tijd van herstel. Nederland zag en ziet zich voor een uiterst zware taak geplaatst. Toch zijn, ondanks alle moeilijkheden, reeds belangrijke resultaten geboekt. Onder meer is de hongerende bevolking in het westen geholpen met een stroom van levensmiddelen. Hoewel niet overdadig, is het voedselpeil nu toch weer voldoende. Goddank! Van alle verschrikkingen is die van de honger wel de ergste.

Wij allen hebben ze gezien, de tobbers en de stakkers, die vanuit Amsterdam, Rotterdam, Den Haag enz. lopend of fietsend, met karretjes en wagens, de Achterhoek introkken om althans enig voedsel te bemachtigen. Stakkers, met opgezwollen gezichten en ledematen van de honger. Honderden bezweken onderweg.

De Achterhoek heeft geholpen met al wat mogelijk was. De boeren hebben prachtig werk gedaan. Het beeld van de lange stoeten, elke dag weer, van deze hongerende mensen zal ons heel het leven voor de geest blijven.

Maanden zijn verstreken sinds de bevrijding, sinds de capitulatie van Duitsland. Op 15 Augustus 1945 werd de wereldvrede een feit door de nederlaag van Japan. De mensheid viert de overwinning op despotisme en verdrukking, op onrecht en beestachtigheid. De democratie zegeviert. Op naar een betere samenleving! Bij het ter perse gaan van dit boekje bereikt ons het ontstellende bericht, dat door het ontijdig ontploffen van een landmijn, bij de opruimingswerkzaamheden aan de Exelse Brug, drie Lochemse arbeiders zijn gedood, terwijl nog twee andere ernstig gewond werden. Zij vielen als slachtoffers van hun plicht. Onze innige deelneming gaat uit naar de nabestaanden. Dat zij rusten in vrede, gedragen door het eerbiedig gedenken van alle Lochemse inwoners. Lochem heeft ook zijn tol aan Mars betaald.